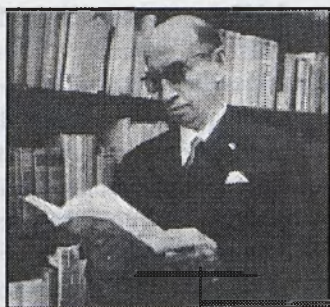

PRACE NAUKOWE PROFESORA JÓZEFA MAYERA

Profesor Józef Mayer — humanista, wybitny znawca literatury oraz książki, bibliotekarz, pracą zawodową związany z Biblioteką Śląską, w której pracował przed wojną i przez 27 powojennych lat (1945—1972), nestor bibliotekarstwa na Śląsku, bibliofil a także pedagog, wykładowca na studiach polonistycznych (1959—1973) i bibliologicznych (1959—1968) w Wyższej Szkole Pedago-

gicznej w Katowicach i w Uniwersytecie Śląskim, promotor ponad stu prac magisterskich i recenzent kilku prac doktorskich — jest autorem licznych rozpraw naukowych i publikacji: artykułów, recenzji książkowych i teatralnych oraz reportaży z podróży zamieszczanych w czasopiśmie.

Profesor Józef Mayer wygłosił też wiele odczytów, prelekcji i gawęd bibliofilskich, niektóre z nich wydając potem drukiem. W ciągu swej pracy bibliotecznej organizował instruktywne wystawy tematyczne i o nich też podawał informacje w drukowanym słowie.

Na dorobek Profesora J. Mayera składa się ponad dwieście pięćdziesiąt pozycji z bibliotekarstwa, historii literatury i językoznawstwa. Prace te są świadectwem wielkiej erudycji ich autora, potwierdzają też rozległość Jego naukowych zainteresowań.

Wiele jest w tym dorobku pozycji odkrywczych, poświęconych utworom lub edycjom przedtem nieznanym. Te właśnie prace zmienia-

jące i wzbogacające dotychczasowy stan wiedzy w zakresie literatury polskiej i piśmiennictwa powstającego na Śląsku, jak też językoznawstwa, są szczególnie cenne i przydatne dla badań naukowych prowadzonych w tych dziedzinach wiedzy.

Pasje naukowe Profesora J. Mayera ujawniły się, jeśli tak można powiedzieć, już podczas Jego studiów na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, co zostało zauważone przez Prof. Juliusza Kleinera, który, chcąc ułatwić swemu słuchaczowi start naukowy, zamierzał powierzyć mu opracowanie *Wyboru pism* Gustawa Zielińskiego w edycji Biblioteki Narodowej. Zwracając się w tej sprawie do Stanisława Kota w liście z dnia 4 kwietnia 1923 roku prof. Kleiner pisał, iż Józef Mayer jest „autorem doskonałej pracy o Zielińskim.”

Profesor Józef Mayer rozpoczął swe pisarskie dzieło jako komparatysta. Wartościową w tym zakresie wypowiedzią był jego artykuł zamieszczony w „Ruchu Literackim” 1926 nr 3, w którym trafnie wskazał na echa *Childe Harolda* w epilogu *Balladyny* i w *Beniowskim*. Trafna była też poprawka dokonana przez młodego badacza w stosunku do znanego historyka literatury Piotra Chmielowskiego, odkrywcy i pierwszego wydawcy not marginalnych Słowackiego w egzemplarzu *Konrada Wallenroda*.

W okresie swej pracy bibliotekarskiej we Lwowie Józef Mayer odkrył w księgozbiorze biblioteki klasztornej dominikanów w Żółkwi siedemnastowieczny ekslibris drukarski, który był — jak pisano — ze strony zakonników skromnym darem wdzięczności dla Teofili z Daniłowiczów Sobieskiej, matki króla Jana III. Wagę tego znaleziska wysoko ocenił znawca dawnych ekslibrisów polskich Edward Chwalewik, wskazując w swej monografii, że ekslibris odkryty przez Józefa Mayera jest najwcześniejszym naszym znakiem książkowym związanym z nazwiskiem kobiety.

Wiele odkrywczych prac Profesora J. Mayera powstało w Bibliotece Śląskiej, do której powrócił w 1945 r. Już w rok później, w „Bibliotekarzu” w nr 5 pisał o Śląskiej Bibliotece Publicznej, z troską wyliczając straty, jakie poniosła ona w czasie działań wojennych. Zwracał jednocześnie uwagę na konieczność wyjaśnienia sytuacji prawnej Instytucji działającej w całkiem już nowej rzeczywistości. W kilka lat później na łamach tegoż czasopisma informował o trzydziestolecu Biblioteki Śląskiej.

W księdze jubileuszowej, wydanej w 1973 r. z okazji 50-lecia Biblioteki Śląskiej, Prof. J. Mayer wiele miejsca poświęcił zespołowi starych druków, których zasób po wojnie znacznie się powiększył, dzięki przekazanym śląskiej Książnicy zbiorom pochodzącym z bibliotek rodowych, podworskich, klasztornych i z innych księgozbiorów. Opisując, z wielkim znanstwem, te kolekcje Profesor J. Mayer wskazał też na zawarte w nich najcenniejsze, rzadkie a nawet unikatowe dzieła czy zespoły druków, które — dodajmy — niejednokrotnie były przedmiotem jego naukowych prac.

W przejmowanych przez biblioteki księgozbiorach prywatnych szczególnie cenny zespół stanowią polonika pominięte w *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera i jej późniejszych uzupełnieniach.

Zestaw tego typu druków znajdujących się w Bibliotece Śląskiej został opracowany przez dr Janinę Berger-Mayerową w dwu seriach pt. *Nie znane Estreicherowi „Polonica” i „Silesiaca” w starodrukach Biblioteki Śląskiej* (1961, 1968). Tę drugą serię w latach długotrwałej choroby autorki przygotował do druku Prof. J. Mayer.

W publikacjach tych znalazły się nie odnotowane w bibliografii dokumenty prawne (broшуry i druki ulotne) z drugiej połowy XVIII wieku, pochodzące w znacznej części z Biblioteki Szembeków, w większości w języku polskim. Informacja o tych materiałach w czasie, gdy na Śląsku tworzyły się i rozwijały ośrodki humanistyczne, miała duże znaczenie dla badań historycznych i literackich. Każda z tych serii obejmowała sto druków, co było zamierzonym nawiązaniem do pewnej tradycji w dziejach bibliografii polskiej, biorącej swój początek od dzieła Szymona Starowolskiego *Scriptorum Polonicorum Hecatontas*.

Niezwykle cennym odkryciem Prof. J. Mayera były odnalezione w zbiorach Biblioteki Śląskiej, wśród XIX-wiecznych ulotek, w czasie przygotowań do Wystawy Mickiewiczowskiej, nieznane druki Mickiewiczowskie, opublikowane w stulecie śmierci poety pt. *Nieznane druki Mickiewiczowskie. Modlitwa Pielgrzyma i Litania Pielgrzymska (Reprodukcja dwóch różnych wydań z I poł. XIX w.)*.

Druki te nazwane przez ich odkrywcę „bezcennym skarbem Biblioteki Śląskiej” wydawane były także w latach następnych w opracowaniu naukowym a także w edycjach bibliofilskich.

Drugim tekstem Mickiewiczowskim, którego nieznany pierwotruk odkrył Prof. J. Mayer, był wiersz pt. *Majtek*. Ukazał się on w czasopiśmie „Sarmatka” w grudniu 1830 r. Odkrycie to przedstawione zostało w 1959 r. na posiedzeniu Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, a krótki komunikat zamieszczono w *Sprawozdaniach...* Towarzystwa. Pełny tekst pracy, której wyniki wzbogaciły współczesny stan wiedzy o poezjach Mickiewicza, opublikowano w *Pracach Historycznoliterackich WSP w Katowicach* T. 2, 1962. Inne, ważne znaleziska biblioteczne wiążą się z nazwiskami Teofila Lenartowicza jako autora niezanego przedtem liryku *Komedia Boska gra się wciąż niestety...* odnalezionego w ówczesnym Oddziale Cieszyńskim Biblioteki Śląskiej i Kazimierza Brodzińskiego, którego zasób znanych nam wierszy powiększył Prof. Mayer o dwa wierszowane utwory, z których jeden pt. *Śpiew* odkryty został w zbiorach Biblioteki Śląskiej. W jej zasobach odnalazł też Prof. J. Mayer zapomniany wiersz Juliusza Ligionia pt. *Przestroga z prozbą* wpisany przez niego własnoręcznie na wklejce introligatorskiej dzieła Jana Majora *Wielkie zwierciadło przykładów* (Kraków 1633), będącego niegdyś własnością kowala — poety z Królewskiej Huty.

Jest też Prof. J. Mayer odkrywca wielu tekstów staropolskich, wśród których na uwagę zasługują wydobyte z klocków Biblioteki Śląskiej trzy utwory literatury mieszczańskiej, z których dwa — *Nędza z biedą z Polski precz idą* i *Walna wyprawa do Wołoch ministrów na wojnę*, to nieznane dotąd edycje tekstów znanych dawniej, trzecie zaś dzieło, *Jantaszek z wojny moskiewskiej* z r. 1661 stanowi nieznany dotychczas w ogóle utwór polskiej literatury mieszczańskiej z XVII w., odnaleziony po przeszło trzystu latach. Przypomnijmy, że ten nurt literatury mieszczańskiej (sowizdrzańskiej) badał przez wiele lat Karol Badecki we Lwowie, w środowisku, gdzie Prof. Mayer odbywał studia. Dopelnienie zasobu tego rodzaju druków, zestawionego przed laty z wielką dokładnością przez Badeckiego o trzy ważne utwory, należy uznać za duży sukces Prof. Mayera. Dodajmy też, że w zakresie budzącej żywe zainteresowanie polskiej literatury mieszczańskiej, z której wiele dzieł się nie dochowało i wiele edycji zaginęło, każdy odnaleziony utwór ma wyjątkowe znaczenie.

Należy też pamiętać o innych pracach Prof. J. Mayera, wśród których znajduje się przypomniany, niezwykle dziś rzadki druk Szymona Starowolskiego *Rozmowa X(iędza) Plebana z żołnierzem zwróconym z wojny kozackiej w roku 1648* oraz opis dzieł z księgozbioru Jakuba Teodora Trembeckiego i rodziny, znajdujących się w zbiorach Biblioteki Śląskiej. Dodajmy, że wnikliwy badacz zarejestrował ponadto znajdujące się w śląskiej Książnicy stare druki proveniencji Załuskich.

Odkrywczę są także prace Prof. J. Mayera w dziedzinie językoznawstwa, by wymienić opracowany przezeń *Nieznany śląski słownik gwarowy z 1821 r.*

Z pasji bibliofilskich Prof. J. Mayera powstał wydany staraniem Oddziału Śląskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki druk pt. *Humor bibliofilski*, w którym autor omówił słynny 13 numer fikcyjnego „Przewodnika Bibliograficznego” z 1925 r. oraz inne satyryczne wydawnictwa bibliofilskie, kpiarskie a nawet czasem trochę złośliwe, ale tak, by jednak nikogo nie urazić. Wówczas jednakże papier, na którym były one tłoczone, „za filigran winien mieć — serce”, jak pisał autor kilku takich bibliofilskich utworów, Mieczysław Opalek.

Autor *Humoru bibliofilskiego* pisał też o swych kolegach — poważne artykuły i biogramy w takich wydawnictwach jak wymieniony już „Bibliotekarz”, „Przegląd Biblioteczny”, „Roczniki Biblioteczne”, prezentując znane sylwetki bibliotekarzy. Znaleźli się wśród nich: Rudolf Kotuła, Adam Bocheński, zasłużony dla książki polskiej na Śląsku — Jacek Koraszewski. Jako historyk polskiej nauki o literaturze włączył się Prof. J. Mayer ważnym przyczynkiem do hołdu złożonego Pigionowi zbiorowo w księdze *Wokół Stanisława Pigonia. Nad warsztatem naukowym i literackim uczonego*, wydanej w Rzeszowie w 1983 r. W tym też roku ukazała się jedna z ostatnich prac Prof. Mayera, kompetentny wstęp i bardzo staranny komentarz do wspomnień Aurelii Wyleżyńskiej o jednym z synów Mickiewicza, Józefie, opublikowana w wydawnictwie Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza.

O Profesorze J. Mayerze pisano, że praca i nauka stanowiły jego główne pasje. Poza tym interesowały go dwie dziedziny, które można potraktować jako hobby — zagraniczne wojaże i teatr (włącznie z operą i baletem). Pierwszą z nich poznać możemy dzięki relacjom z podróży po wielu krajach Europy (Profesor dotarł nawet tam, gdzie

kończy się Europa — do Nordkamp). Z tych to relacji dowiadujemy się o zabytkach różnych krajów, opisanych w takich reportażach jak *W kościele Wikingów*, *W zamkach i klasztorach Portugalii*, o ich literariach, np. *Na zamku i u grobu Hamleta*, reportaż z Danii o powiązaniach z Polską, czego przykładem może być opisana słynna rękodzielnicza oficyna drukarska Samuela Tyszkiewicza Stamperia Pollaka we Florencji.

Śladem tej drugiej dziedziny zainteresowań, teatrem są liczne recenzje pisane przed wojną i kontynuowane w latach powojennych lub słowa wstępne do spektakli (oper i baletów). Recenzje te stanowią jeszcze jedno bardzo ciekawe źródło wiedzy o śląskim teatrze w okresie międzywojennym. Stąd też wiemy, że w teatrze katowickim wystawiony był repertuar lwowski (Na Łyczakowie — w Katowicach), że odbyła się premiera lwowskiego autora w Katowicach [Kazimierza Brończyka] oraz że preferowane były wówczas sztuki polskie. Podkreślano też, że to właśnie hobby upodobiło Prof. J. Mayera do Karola Estreichera, który, przypomnijmy, w autobiograficznym wierszu nazwał się „teatralnych gwiazd czułym astronomem”.

W przedstawionym przeglądzie pisanego dorobku naukowego Prof. J. Mayera starano się przedstawić prace najważniejsze, bądź najciekawsze dla historii literatury i bibliotekoznawstwa, ale i w tym zakresie można było wskazać tylko na niewielką część naukowego dzieła, które powstało w ciągu wielu dziesiątków lat pracowitego życia, towarzysząc codziennej działalności bibliotecznej i jako takie stanowi wartość trwałą i nieprzemijającą.

Źródła

1. Edward Chwalewik, *Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku*. Wrocław 1955, s. 91.
2. Urszula Gumuła, *Józef Mayer*. „Poglądy” 1975 nr 6, s. 2 okł., portr.
3. Irena Nitsche, *Bibliografia podmiotowa profesora Józefa Mayera (wybór)* w: *Śląskie miscellanea. Literatura—folklor*. T. 5. Pod red. Jana Malickiego i Krystyny Heskij-Kwaśniewicz. Warszawa 1993, s. 11.
4. Jerzy Starnawski, *Józef Mayer — nestor „ludzi książki” w Polsce*. w: *Studia bibliologiczne*, T. 6. *Kultura staropolska — regionalia śląskie — szkice i komunikaty*. Pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego. Katowice 1993, s. 7—16.
5. Marian Jan Wojciechowski, *Exlibris godło bibliofila*. Wrocław 1978, s. 47.